

Renata BIZIOR, Dorota SUSKA

**Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji
naukowej pt. *Zjawisko nobilitacji i deprecjacji
w języku, komunikacji, tekście*
(Częstochowa, 24–25 października 2011 r.)**

W dniach 24 i 25 października 2011 roku odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa pt. *Zjawisko nobilitacji i deprecjacji w języku, komunikacji, tekście* zorganizowana przez Zakład Języka Polskiego Instytutu Filologii Polskiej Akademii im. J. Długosza w Częstochowie przy współpracy Częstochowskiego Oddziału Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego. Zgodnie z zamysłem organizatorów konferencja została zaplanowana jako druga z cyklu poświęconego mechanizmom funkcjonowania języka. Pierwsza konferencja pt. *Zjawisko ekonomii w języku, tekście i komunikacji* odbyła się 26–27 października 2009 r., również w Częstochowie.

Konferencja miała na celu zaprezentowanie różnorodnych realizacji mechanizmów językowych i tekstowych wpisujących się w szeroko rozumiane zjawiska nobilitacji i deprecjacji. Referentom zaproponowano rozważania nad zjawiskami występującymi w systemie językowym, tekstach, gatunkach oraz w szeroko rozumianej komunikacji.

W konferencji wzięli udział przedstawiciele kilkunastu ośrodków naukowych krajowych i zagranicznych: Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego w Humaniu (Ukraina), Loughborough University w Leicestershire (Wielka Brytania), Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Uniwersytetu Śląskiego, Uniwersytetu Szczecińskiego, Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie, Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Gorzowie Wlkp.,

Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego w Kielcach i jego Filii w Piotrkowie Trybunalskim, Uniwersytetu Zielonogórskiego, Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Akademii Pomorskiej w Słupsku, Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej, Dolnośląskiej Szkoły Wyższej oraz Akademii im. J. Długosza w Częstochowie. Wygłoszono łącznie 49 referatów.

Otwarcie konferencji miało uroczysty charakter. W imieniu władz uczelni zgromadzonych uczestników powitali: Prorektor AJD prof. Józef Drabowicz, Prodziekan Wydziału Filologiczno-Historycznego prof. Anna Wypych-Gawrońska oraz Dyrektor Instytutu Filologii Polskiej prof. Agnieszka Czajkowska. Po oficjalnym otwarciu konferencji rozpoczęły się obrady plenarne.

W części plenarnej konferencję otworzył referat prof. Andrzeja Bańkowskiego *Sposoby nobilitacji nazw własnych*, poruszający problematykę onomastyczną. We wstępie referent odwołał się do pojęć pozostających w związku z tematyką konferencji i zarysował relację między nobilitacją a deprecjacją w języku. W dalszej kolejności omówił morfologiczne wykładniki nobilitacji wyzyskiwane w tworzeniu i modyfikowaniu nazw własnych, głównie nazwisk. Wyniki badań nad polonizmami przedstawiła doc. Oksana Zelinska w wystąpieniu *Zapożyczenia z języka polskiego w ukraińskich kazaniach barokowych z XVII wieku*. Autorka wskazała na zjawiska nobilitacji dotyczące leksyki religijno-moralnej na styku języka ukraińskiego i polskiego. Prof. Igor Borkowski w referacie *Morfem „homo” i jego funkcje słowotwórcze i stylistyczne we współczesnej polszczyźnie* przeanalizował status przywołanego morfemu we współczesnej polszczyźnie oraz pełnione przez niego wielorakie funkcje. Podstawą analizy stał się dyskurs prasy katolickiej, operujący leksyką powstałą na bazie *homo*. W wystąpieniu prof. Marii Lesz-Duk pt. *Sposoby deprecjacji językowej w prasie (na przykładzie „Gazety Wyborczej” i tygodnika „Nie”)* zostały zaprezentowane rozważania nad słownictwem wartościującym ujemnie wyzyskiwanym w prasie.

Z kolei dr Edyta Koncewicz-Dziduch zaprezentowała wyniki badań o charakterze porównawczym. *„Pogoda pod psem” – czyli o konotacjach wartościujących w słowiańskiej frazeologii* referuje z perspektywy aksjologicznej zagadnienie związków frazeologicznych, których semantycznym ośrodkiem jest nazwa zwierzęcia. Autorka pokazała skalę konotacji wartościujących analizowanych frazeologizmów w wybranych językach słowiańskich. Przedmiotem obserwacji prof. Adama Regiewicza *Riposta – sposób budowania modelu komunikacyjnego we współczesnej animacji dziecięcej* stało się zagadnienie riposty, ujmowane jako powszechny i popularny we współczesnym modelu komunikacyjnym akt deprecjacji językowej. Obrady plenarne zakończył referat prof. Agnieszki Czajkowskiej pt. *Powieść w dziewiętnastowiecznym dyskursie krytycznym – między deprecjacją a nobilitacją*. Autorka poświęciła w nim uwagę procesowi nobilitacji powieści, osadzając go na tle wieloaspektowo ujętego zjawiska emancypacji kobiet.

Obrady popołudniowe toczyły się w trzech sekcjach. W sekcji A, której tematyka akcentowała konteksty historyczne, jako pierwszy referat wygłosił dr Jan Kamieniecki. W tekście *Funkcja nobilitacji i deprecjacji w tekstach staropolskich polemik religijnych* podjął się głównie analizy mechanizmów deprecjonowania przeciwników religijnych, ilustrując wywody materiałem z XVI- i XVII-wiecznych polemik. Zamiarem wystąpienia dr Elżbiety Sztankóné-Stryniak *Nobilitacja zawodu żołnierza w przemówieniach i rozkazach Józefa Piłsudskiego* stał się opis sposobów dodatniego wartościowania żołnierza, wpisanych w jego językowy obraz utrwalony w wypowiedziach Marszałka. Referentka osadziła zagadnienie na tle relacji języka, historii i polityki. Z kolei dr Małgorzata Dawidziak-Kładoczna starała się w referacie „*Tam ledwo kto pomyślił, iż jest Ojczyzna, tu każdy myśli o Dobru Ojczyźnie*”. Różnice w wartościowaniu wydarzeń lat 1755–1788 na forum Sejmu Wielkiego odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób w mowach sejmowych negatywnie wartościowano określone wydarzenia historyczne. Autorka omówiła środki leksykalne, tropy i figury retoryczne oraz mechanizmy tekstowe, których celem była deprecjacja. Tekst dr Małgorzaty Misiak *Zjawisko nobilitacji i deprecjacji we wspomnieniach przesiedleńców łemkowskich* był wynikiem prac związanych z językiem, historią i kulturą Łemków. Zasadniczą część wystąpienia stanowiła analiza uwarunkowań nobilitacji oraz deprecjacji łemkowskiej mowy.

Po przerwie, w referacie dr Joanny Kuć *Nobilitacja onimiczna i pozaonimiczna w XIX-wiecznych aktach notarialnych z okolic Łukowa* zostały opisane różnorakie mechanizmy aksjologizujące, zwłaszcza dodatnio, które były wyzyskiwane w praktyce pisarskiej dawnych notariatów. Szczególną uwagę badaczka poświęciła zjawisku honoryfikatywności. Celem badań dr Barbary Mitrengi, prezentowanych w wystąpieniu *Nobilitacja i deprecjacja w języku (na przykładzie leksyki smakowej)*, stała się analiza leksemów z pola znaczeniowego smaku. Autorka omówiła ich funkcjonalność w wartościowaniu człowieka oraz jego mowy. Zbliżone pod względem tematycznym było wystąpienie dr Moniki Kaczor *Zjawisko nobilitacji i deprecjacji w wyrażeniach sensorycznych*. Referentka podjęła się analizy zawartych w języku reakcji sensorycznych pod kątem wyrażania przez nie znaczeń nobilitujących i deprecjonujących odbiorcę lub wybrany wycinek rzeczywistości. Zagadnieniom pragmatycznojęzykowym był poświęcony tekst wygłoszony przez mgr Agnieszkę Rosińską-Mamej pt. *Zjawisko autodeprecjacji nadawcy oraz pochlebiania adresatowi aktu prośby*. Autorka przedstawiła w nim analizę mechanizmów autodeprecjacji w szerokim kontekście perswazyjności prośby.

Wystąpienia w pierwszej części sekcji B ogniskowały się wokół problematyki onomastycznej. Dr Anna Czapla, referując *Formy nobilitujące i deprecjonujące w nazewnictwie osobowym z terenu historycznej ziemi lwowskiej*, dokonała klasyfikacji form nazewniczych z pogranicza polsko-ukraińskiego, przekazujących przede wszystkim treści deprecjonujące. W związku z tematem konferen-

cji, w referacie dr Agnieszki Raszewskiej-Klimas *Nazwy osobowe jako wyznaczniki nobilitacji i deprecjacji człowieka* podjęto się analizy nazw osobowych zawierających w strukturze morfologicznej wartościujące elementy semantyczne. Kolejny tekst wygłosiła mgr Agnieszka Kutyla. W odczycie *Formy nobilitujące i deprecjonujące w nazewnictwie osobowym poświadczonym w dokumentach historycznych XIII/XIV wieku* poruszyła kwestię onimów poświadczonych w dyplomach kancelarii Władysława Łokietka i odczytała zawarte w nich dane semantyczne. Bazę materiałową referatu dr. Jarosława Szuty *Deprecjacja kobiet i nobilitacja mężczyzn w zapiskach metrykalnych w księgach parafialnych z Jeleńca (XVI–XIX w.)* stanowiły dawne dokumenty kościelne. Badacz zaprezentował modele słowotwórcze mające charakter deprecjonujący i nobilitujący, lokując swoje dociekania na tle ówczesnych stosunków społecznych.

Druga część wystąpień w sekcji B miała bardziej różnorodny charakter. Zainicjował ją referat dr Beaty Grochali *Sposoby nobilitowania i deprecjonowania zawodników i ich zachowań w komentarzach sportowych*. Badaczka dokonała w nim wyszczególnienia wielu rodzajów narzędzi służących obu typom wartościowań. Następna referentka, dr Violetta Jaros, rozpoznała i zanalizowała językowe i tekstowe środki oceniania w tekście *Sposoby wartościowania w socjoleksie użytkowników CB-radia*. Zjawisko ironii stało się przedmiotem wystąpienia *Ironia jako podstawowa determinanta językowa „Szkieł węglem”*, zaprezentowanego przez dr Violetkę Machnicką. Badaczka w pierwszej części przedstawiła teoretyczne ujęcie omawianego zjawiska, a następnie przeszła do analizy różnych aspektów funkcjonowania ironii językowej i sytuacyjnej w badanym tekście. Przy użyciu innych narzędzi metodologicznych kolejnej kategorii estetycznej uwagę poświęciła dr Joanna Warońska w referacie *Komizm jako sposób nobilitacji postaci literackiej*. Autorka zaproponowała reinterpretację komizmu jako zjawiska nobilitującego w odniesieniu do bohaterów komedii XIX i XX wieku.

Referaty z sekcji C w pierwszej części skupione były wokół pragmatyki dyskursu w sferze konsumpcji (współczesnego i dawnego). Wystąpienie dr Anny Burzyńskiej-Kamienieckiej poświęcone zostało wykładnikom nobilitacji i deprecjacji w XVIII-wiecznym dyskursie handlowym. Podstawą analizy stały się teksty ówczesnych rozmówek polsko-niemieckich dla cudzoziemców. W podobnym obszarze pozostaje referat mgr Eweliny Gajewskiej *Od szyldu i oferty handlowej do wywiadu i dziennika. Przemiany w sferze wyborów gatunkowych – reklama dawna a współczesna*. Autorka zwraca uwagę na sposoby reklamowania, wiążąc je z gatunkami wyzyskiwanymi w tej funkcji oraz zmianą statusu poszczególnych gatunków, co skutkuje określonym ich wartościowaniem. Reklamie, tyle że współczesnej, poświęciła również uwagę dr Dorota Iwankiewicz; swoje wystąpienie *Quasi-naukowe pojęcia jako środki nobilitacji przekazu reklamowego, czyli o skutecznej perswazji płynu ale z Lanoliną i jogurtu ale z żywymi kulturami... bakterii* skoncentrowała wokół mechanizmów nobilitacji leksykalnej, odwołując się m.in. do kategorii naukowości, profesjonalizmu. Z ko-

lei dr Anna Wileczek zaprezentowała wyniki badań nad młodzieżową odmianą języka, zwaną „młodomową”, w szerszym kontekście współczesnej kultury konsumpcyjnej. W referacie *Konsumpcja słowa. Młodomowa jako medialny „przedmiot pożądania”* znalazły się liczne przykłady czerpane z tej odmiany związane z nobilitacją w narracji konsumpcyjnej, postmodernistycznej.

Po przerwie obrady rozpoczęła dr Helena Sojka-Masztalerz referatem *Zjawisko deprecjacji w polskiej i ukraińskiej „gadzinówce” (na materiale „Gazety Lwowskiej” i „Lvovskich Visti”)*, w którym zajęła się językowymi mechanizmami deprecjacji, negatywnego wartościowania Żydów i Rosjan, osadzając swoje dociekania w kontekście historycznym. Do psychologii społecznej odwołuje się natomiast dr Marek Zimnak, prezentując w swoim szkicu *Formy aprecjacji człowieka nauki w mediach* wzory osobowe pracownika nauki, jego status oraz oczekiwania w świetle nowej ustawy o szkolnictwie wyższym. Współczesne nazwy zawodów stały się przedmiotem lingwistycznych obserwacji dr. Jarosława Pacuły (*Nazwy zawodów jako symptomy mody językowej i snobizmu, przejawy nobilitacji społecznej oraz oznaki zmian gospodarczych*), który zwrócił uwagę na kategorie zewnętrzne wobec języka, a determinujące powstanie tychże nazw, takie jak moda językowa, nobilitacja społeczna oraz przemiany gospodarcze. Ostatni w tej sekcji referat, dr. Grzegorza Gwoźdźcia – *Zjawisko deprecjacji polszczyzny w tłumaczeniach dialogów filmu amerykańskiego na język polski* – dotyczył problemów translatoryki. Autor przedstawił jakość i kompletność polskiego tłumaczenia, traktując jego fragmentaryczność jako przejaw deprecjacji.

W drugim dniu konferencji obrady prowadzone były również w trzech sekcjach. W sekcji A w pierwszej części wygłoszono trzy referaty. Referat dr. Piotra Wojdaka *„Chamy a sieroty” – o depracjatywności rzeczowników męskoosobowych i nobilitatywności rzeczowników męskozwierzęcych* uwzględniał systemowe wykładniki tytułowych zjawisk we współczesnym języku. Kolejny referent, mgr Łukasz Trzeciak, ukazał w swoim wystąpieniu *Archaiczne seksualizmy w polskich nazwiskach* antroponimy odapelatywne, które zawierają w znaczeniu etymologicznym elementy semantyczne z pola „seksualność”. Przedmiotem ostatniego przed przerwą wystąpienia – wygłoszonego przez mgr Danutę Skowrońską – stały się wybrane problemy opisu i funkcjonowania form depracjatywnych w języku, pozwiązane (m.in.) z opisem leksykalnym przykładowych form, realizacją tychże form w kontekście, a także świadomością językową użytkowników języka. Po przerwie wygłoszone zostały kolejne trzy referaty – poświęcone mechanizmom nobilitowania i deprecjonowania w mediach elektronicznych. Dr Anna Niekrewicz poddała analizie recenzje książek zamieszczane przez internautów, ukazując wspomniane mechanizmy na płaszczyźnie formalnej, semantycznej i pragmatycznej. Mgr Tomasz Chodowiec zaproponował objaśnienie funkcji etykietek w wypowiedziach elektronicznych: *Etykietyzowanie na płaszczyźnie werbalnej jako mechanizm deprecjacji i/lub nobilitacji w wybranych formach komunikacji elektronicznej*. Wystąpienie dr Doroty Suskiej

koncentrowało się natomiast na leksykalnych wykładnikach nobilitacji w komunikowaniu społecznościowym, na przykładzie portalu „nasza klasa”.

Odbywająca się równolegle sekcja B w pierwszej części skupiła referaty ujmujące nobilitację i deprecjację w kontekście historycznym i interkulturowym. Omówienie doc. Tatiany Tyszenko, *Polonizmy w strukturze dialektu wschodniopolskiego*, dotyczyło przenikania się leksyki na styku kultur oraz języków polskiego i ukraińskiego, a ponadto – funkcji zapożyczeń, które stają się wykładnikami nobilitacji kultury wyjściowej. Na tle historycznym kulturowe i językowe mechanizmy nobilitacji oraz deprecjacji osób (duchownych, władców) zaprezentowała dr Katarzyna Chmielewska w referacie *Alter Aleksander, alter Cato, Tullius alter. O grach językowych średniowiecznych kronikarzy*. Z kolei dr Barbara Kowalska przedstawiła odpowiedź na zawarte w swoim referacie pytanie *Czy Gall Anonim rzeczywiście chwali Bolesława Krzywoustego?* Autorka ukazała rozmaite sposoby idealizowania władcy, a przy tym rozważała sam status kroniki, która stawiała sobie za cel obronę Krzywoustego prowadzącą do jego rehabilitacji, a nawet nobilitacji.

Po przerwie historyczny nurt badań kontynuował dr Maciej Janik, który przedmiotem dociekań uczynił przemiany kalendarzowych prognostyków (XVI–XVIII wiek) w kontekście nobilitacji i deprecjacji w kulturze. W referacie *Sposoby wartościowania czynów dobrych i złych w wybranych tekstach moralistyki polskiej XVII i XVIII wieku* dr Beata Łukarska omówiła analizę tekstów polskiej literatury barokowej o charakterze moralizatorskim, wskazując płaszczyzny oraz sposoby ujemnego wartościowania (cech, postaw wiary, kobiet, ciała). W referacie dr Renaty Bizior *O sakralizacji w kreowaniu obrazu ojczyzny w wybranych kazaniach XIX wieku* został przedstawiony kolejny językowo-tekstowy mechanizm nobilitacji wykorzystywany w okresie utraty niepodległości i kształtujący jej pojęcie również w wieku następnym.

W polu zainteresowań referentów z sekcji C znalazły się zagadnienia szeroko rozumianej komunikacji literackiej. Jako pierwsza wystąpiła dr Grażyna Pietruszewska-Kobiela, przedstawiając mało zbadaną tematykę intymistycznej prozy kobiecej: *Deprecjacja i nobilitacja w obszarze dyskursów mortalnych i depresyjnych (na przykładzie najnowszej prozy)*. Kolejne wystąpienie pozostawało również w kręgu dyskursu „rodzinnego”, ale w innym wymiarze; dr Ewa Górecka zarysowała literacką interpretację obrazu córki w liryce Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego. Ostatni w tej części referat – *Nobilitująca funkcja zdrobnień w pismach intymnych* – wygłosiła dr Anna Stempka.

Drugą część sekcji C rozpoczął dr Krzysztof Czajkowski szkicem, który rozważania na temat kształtowania się romantycznej powieści historycznej i rozpadu doktryny polskiego klasycyzmu zatytułował: *Jan Śniadecki i romantyczny ciąg dalszy „sprawy Zoriana Dołęgi Chodakowskiego w Uniwersytecie Wileńskim”*. Twórczością Mariana Pankowskiego zajęła się dr Dorota Utracka, akcentując cechy jego pisarstwa przełamujące stereotypy, mity, spetryfikowane

wyobrażenia. Dr Leszek Będkowski skoncentrował się natomiast w swoim wystąpieniu *Deprecjonowanie procesu integracji europejskiej i zjawiska politycznej poprawności w polskiej prozie fantastycznonaukowej po 1989 roku* na ukazaniu mechanizmów deprecjonowania wybranych zjawisk społecznych, w powiązaniu ze specyfiką gatunkową wybranych tekstów.

Obrady zakończyły się podsumowaniem konferencji przedstawionym przez prowadzących sekcje oraz organizatorów. W dokonanej niejako „na żywo” syntezie dwudniowego spotkania naukowego podniesiono m.in. wielowątkowość referatów, ich interdyscyplinarny charakter i różnorodność metodologiczną prezentowanych wystąpień, co stanowiło niezaprzeczalny walor dyskusji oraz refleksji badawczej nad postawionym w tytule konferencji problemem nobilitacji i deprecjacji w języku.